

Интерпретация на да-конструкциите в Опорната фразова граматика¹

Кирил Симов и Сия Колковска²

Проект Бултрибанк

Лаборатория за лингвистично моделиране, ЦЛПОИ,

Българска академия на науките

В статията се предлага нов поглед върху една специфична за българския език конструкция – да-конструкцията, като се използват идеите и апарата на формалнолингвистичната теория Опорна фразова граматика (Head-driven Phrase Structure Grammar)¹. Направен е опит за единно и последователно представяне на да-конструкциите в рамките на тази теория.

Поради употребата на да-конструкциите в различни позиции в изречението и семантичната им натовареност в редица случаи, в традиционната граматика на различните им типове употреби се приписват различни функции: морфологична, синтактична и прагматична². Причина за схващането на да-конструкциите като многофункционални са и някои особености на българското изречение, свързани с неговия относително свободен словоред и с възможността подлогът на изречението да не бъде синтактично изразен. Този фактор е дискутиран накратко от Й. Пенчев в синтактичните му трудове в духа на трансформационната граматика на Чомски, без обаче да е предложен алтернативен на традиционния анализ³.

Статията съдържа две части, като в част I. се прави кратък преглед на съществуващите традиционни интерпретации на да-конструкциите. В част II. се разглеждат основанията за различен от традиционния подход към да-конструкциите и се предлага нова интерпретация в рамките на Опорната фразова граматика, което налага и кратко представяне на основните понятия и принципи на тази теория.

I. Трактовки на елемента “да” и на да-конструкцията в традиционната граматика.

Въпреки цялата сложност на проблема за функциите на елемента “да” в традиционната граматика, неговите употреби може да бъдат сведени до три типа: граматична частица, съюз и модална частица.

1. “Да” като граматична частица

1.1. “Да” като формообразуваща частица

В тази си употреба “да” е елемент на някои аналитични глаголни форми (бъдеще в миналото, бъдеще предварително в миналото) или се използва за

---

¹ Идеите в статията са разработени в рамките на проекта Бултрибанк, Лаборатория за лингвистично моделиране, ЦЛПОИ, Българска академия на науките. Този проект е финансиран от фондацията Volkswagen Stiftung, Германия по програмата “Cooperation with Natural and Engineering Scientists in Central and Eastern Europe”, договор номер I/76 887.

² Също в Института за български език, Българска академия на науките

образуване на отрицателните форми на някои бъдещи времена. Вж. напр. изреченията:

- (1) Той щеше да дойде утре.
- (2) Той щеше да е завършил вече, ако учеше повече.
- (3) Той няма да дойде утре.

В тази си функция “да” се намира след формата за минало несвършено време на глагола *ща* или след форма на безличния глагол *няма*.

1.2. “Да” като елемент на съставно глаголно сказуемо.

В този случай “да” заема позиция след глаголи като *мога*, *трябва*, *бива*, *започвам*, *продължавам*, *спирам* и др. подобни, традиционно определяни като модални или фазови (въпреки че съществува и мнение те да бъдат смятани за самостоятелни глаголи⁴). Напр.

- (4) Не мога да дойда на кино.
- (5) Трябва да дойдеш утре.
- (6) Утре ще продължа да чета.
- (7) Кога ще спрете да говорите?
- (8) Не бива да говориш така.

2. “Да” като подчинителен съюз.

Някои лингвисти като Й. Пенчев определят “да” в тази му функция като комплементизатор⁵

Като съюз да може да въвежда различен тип подчинени изречения: допълнителни, обстоятелствени, определителни, подложни и др. Когато да-изречението е подчинено допълнително, то е реализация на задължителна валентност на сказуемото в главното изречение и заема свободно място във валентната му рамка (аргументна структура в ОФГ). Напр.

- (9) Обещах на Петър да дойда на кино.
- (10) Убедих Петър да дойде на кино.
- (11) Искам да дойда на кино.

Посочените по-долу изречения са илюстрация на употребата на “да” и в други типове подчинени изречения:

- (12) Тя отиде на гарата да посрещне родителите си.
(*обстоятелствено да-изречение*)
- (13) Той ми даде съвет да приема предложението.
(*определително да-изречение*)
- (14) Да се пуши е вредно.
(*подложно да-изречение*)

Трябва да се разграничи и употребата на “да” като част от сложни съюзи като напр. *без да*, *макар и да*, *вместо да*, *че да*, *освен да*, *преди да*, *ако и да* и др.

3. “Да” като модална частица.

В тази си употреба да-конструкцията се използва самостоятелно, без да следва или да е подчинена на друг глагол.

Според традиционната граматика конструкции с елемент “да” може да изразяват различни модални значения.

3.1 Подбуждане към действие, подкана, заповед, молба и др.

Вж. изреченията:

- (15) Да тръгваме още сега.
- (16) Ти да мълчиш!
- (17) Да не си посмял!

Тук може да се включи и функционирането на “да” като волево-подбудителна частица в повелително наклонение, като в този случай “да” изпълнява и формообразуваща функция. Напр.

- (18) Нека да дойдат и те.
- (19) Недей да ми викаш.

3.2 За изразяване на желателност

- (20) Де да можех да дойда
- (21) Да бях дошла тогава

3.3 За изразяване на условност

- (22) Да знаех, бих му се обадил.

Последните два типа употреби на “да” не се разглеждат в тази статия.

4. Особенности на “да”-конструкциите

Известно е, че да-конструкцията от тип 2. притежава някои специфични особености. На първо място, нейните съставки са здраво свързани и не може да бъдат разделяни от друга част на изречението. Съюзът “да” може да бъде отделен от следващия го глагол единствено от някои клитики (възвратни местоимения, кратки форми на лични местоимения, отрицателна частица *не*). Вж. изреченията:

- (23) Убедих Петър да дойде на кино.
- (24) Обещах му да му се обадя вкъщи.
- (25) Обещах да завърша превода днес.

Сравни с: Обещах, че днес ще завърша превода.

Субектът на подчиненото да-изречение не може да заема позиция между “да” и следващия го глагол, като по тази особеност съюзът да се отличава от другите подчинителни съюзи. Изречението

- (26) *Убедих Петър да той отиде на кино.

е неграматично за разлика от изречението с подчинителен съюз че в (27):

- (27) Учудих се, че Петър е отишъл на кино.

Втора особеност на разглеждания тип да-конструкции е дефективността на включения глагол по отношение на граматическата категория време. Както е известно, времето на глагола е сегашно или, в по-редки случаи, минало неопределено. Граматическото време на глаголната форма обаче не изразява реална времева отнесеност на означеното от нея действие. Т. напр. в изреченията:

- (28) Ще му кажа да ми се обади.
- (29) Казах му да ми се обади.

с една и съща да-конструкция се изразява действие, което в първия случай е локализирано в бъдещето, а във втория случай е невъзможно да се определи времето на неговото протичане. Важен фактор за определяне на времевата

локализираност на действието, означено от да-конструкцията, е времевата съотнесеност на действието, назовано от сказуемото в главното изречение. Проблемът за темпоралните характеристики на изразеното от да-конструкцията действие не е обект на тази статия и не може да бъде изчерпан в нейните рамки. Съществен от наша гледна точка е изводът, че да-конструкцията включва глагол с дефективна парадигма за време и сама по себе си означава действие с неопределена локализираност във времето.

Разглеждани в същата перспектива, да-конструкциите от тип 1. Демонстрират аналогични характеристики. На първо място те, подобно на да-конструкциите от тип 2, имат компоненти, които са здраво свързани. Граматичната частица “да” може да бъде разделяна от следващия я глагол само от някои клитики. Вж. напр. изреченията:

- (30) Щях да я покажа на Петър.
- (31) Щях да му покажа картината си.
- (32) Мога да я покажа на Петър.
- (33) Щях да му я покажа.

На второ място, да-конструкцията от тип 1. може да бъде разделяна от предшестващата я глаголна форма от наречия, частици и др. Вж. изреченията:

- (34) Щях утре да му покажа картината си.
- (35) Щеше вчера Петър да ти каже какво се случи.
- (36) Той няма повече да прави така.
- (37) Той продължава ли още да рисува?

Очевидно да-конструкцията от тип 1. по същество не се отличава от да-конструкцията от тип 2., тъй като споделя нейните характеристики – силна свързаност на елементите и дефективна парадигма за време на включения глагол, който в този случай може да бъде само в сегашно време. И при да-конструкцията от тип 1. времевата съотнесеност на действието се определя от спомагателния глагол, а не от самата да-конструкция. Тези сходства са мотив да-конструкциите, традиционно разглеждани по различен начин – като включващи граматична частица или съюз, да бъдат интерпретирани в рамките на една конституентна граматика като ОФГ еднотипно, като един и същ конституент – да-глаголна форма.

Илюстрация на еднотипността на да-конструкцията от гледна точка на конституентната структура на изречението са следните изречения с неизразен субект, включващи да-конструкции с граматична частица или съюз:

- (38) Щеше да дойде утре.
- (39) Не може да дойде утре.
- (40) Обеща да дойде утре.
- (41) Убедих го да дойде утре.

Тези изречения, чието конституентно сходство е пренебрегвано в традиционната граматика, се интерпретират като имащи един и същи конституент – да-глаголната форма *да дойде утре*. При модифицирането им чрез експлицитно изразяване на подлога на да-формата те отново имат общ конституент - *Петър да дойде утре*.

- (42) Щеше Петър да дойде утре.
- (43) Може Петър да дойде утре.
- (44) Искам Петър да дойде утре
- (45) Убедих Петър да дойде утре.

Посочените общи особености на да-конструкцията от тип 1. и 2. ни мотивират да ги представим еднотипно - като един и същ вербален конституент, който заема

позицията на комплемент или адюнкт на главния глагол. Този конституент може да има реализиран подлог, комплементи и адюнкти. В този случай ние ще говорим не за да-конструкция, а за да-изречение, което може да бъде използвано самостоятелно (тип 3.1.), получавайки модална интерпретация или може да бъде изисквана от друг елемент на изречението (тип 1. и 2), който определя допълнително интерпретацията на да-изречението.

II. Интерпретация на “да” в Опорната фразова граматика

1. Опорна фразова граматика

Преди да пристъпим към анализиране на да-изреченията в рамките на Опорната фразова граматика, ние ще представим накратко основните понятия и принципи на тази лингвистична теория.

ОФГ се основава на разбирането, че езика е система от типове, които в абстрактен вид отразяват основните езикови единици в даден език. Основният вид езикови обекти е *знакът*. Знакът представлява общата съвкупност от фонологични, синтактико-семантични и прагматични особености, свързани с отделна дума или фраза в даден естествен език. Най-общо се разграничават два вида знаци: *лексикални* и *фразови*. Макар че лексикалните и фразовите знаци се различават по своята структура, те притежават и общи характеристики, поради което се разглеждат като подвидове на една и същ вид лингвистични обекти.

В рамките на ОФГ граматиката на всеки език се състои от три основни елемента: *йерархия на видовете* на езикови обекти, *лексикон* и *принципи*. Йерархията на видовете е основана на отношението вид <-> подвид и определя *онтологията* на езиковите обекти в съответния език. Чрез нея се дефинират видовете обекти и техните характеристики (*атрибути*). Характеристиките се наследяват от езиковите обекти по линията на отношението вид <-> подвид. Всички характеристики на езиковите обекти от даден вид се наследяват от езиковите обекти от негови подвидове. Лексиконът включва основни характеристики на лексикалните единици, отнасящи се до тяхната съчетаемост и до някои техни семантични и прагматични особености. Принципите на граматиката определят възможните (допустимите) езикови обекти в определена позиция като следствие от йерархията на видовете и лексикона. Поради това, че тези принципите ограничават възможните конструкции, а не ги предписват, ОФГ представлява граматика на ограниченията. Общият вид на ограниченията е такъв, че езиково специфичните особености се представят в голяма степен в лексикона, поради което ОФГ се определя и като лексикализирана граматика.

Нека да разгледаме основните видове обекти в ОФГ и техните характеристики, както и някои основни принципи на ОФГ. Както се каза, основен вид обекти в ОФГ е знакът. Всеки знак има най-малко две характеристики: фонологична (PHON) и синтактико-семантична (SYNSEM). Характеристиката PHON представлява фонологията на дадения знак, а характеристиката SYNSEM е сложна структура от компоненти, представляваща синтактичните, семантичните и прагматични особености на знака. Без да изчерпваме съдържанието на тази характеристика, ще посочим три нейни компонента: категория на знака (CAT за category), съдържание на знака (CONTENT) и контекст на знака (CONTEXT). В тази статия по-подробно се представя категорията на знака, тъй като тя играе важна роля в предложението анализ на да-изреченията. Важни за нас са два от компонентите на категорията на знака: основа (HEAD) и валентност (VAL за

valency). Компонентът HEAD представлява обобщената част на речта, към която се отнася съответния знак и неговите основните граматични характеристики. Тъй като този компонент е дефиниран както за лексикални, така и за фразови знаци, то чрез него се представя принадлежността към дадена обобщена част на речта не само на думите, но и на фразите. Структурата на компонента HEAD в ОФГ е доста по-сложна от атомичната характеристика за част на речта, но за целите на тази статия ще се ограничим с това описание. Компонентът VAL се отнася за реализираните в конкретното изказване лексикални (или фразови) единици, които са зависими от дадения знак, а именно: комплементи (COMPS) и подлог (SUBJ). Потенциалните зависими от един лексикален знак единици се представят само в лексикона, в *аргументната структура* (ARG-ST за argument structure) на този знак. Напр. аргументната структура на един глагол включва всички негови аргументи включително и подлога му. Аргументната структура се съпоставя с компонента VAL посредством различни принципи, отразяващи механизмите на реализация на различните валетности на един и същ лексикален знак (виж анализа на изреченията (46)-(49) по-долу).

Фразовите знаци имат допълнително характеристиката *фразова структура* (DTRS за daughters), която описва компонентите на фразата (тези компоненти се наричат *дъщери*). Стойността на характеристиката DTRS определя нейния вид. На най-високо ниво се различават два вида фрази: *опорни фрази* (headed phrases) и *неопорни фрази* (non-headed phrases). Неопорните фрази представляват различни видове координация и няма да бъдат разглеждани тук. Опорните фрази са няколко вида, от които тук ще бъдат посочени следните:

- *опора-комплемент* - този вид фраза представя връзката между опората (опорната дъщеря) и нейните комплементи (комплементни дъщери), която се управлява от стойността на характеристиката COMPS на опората;

- *опора-адюнкт* - този вид фраза представя връзката между опората и един неин адюнкт (адюнктна дъщеря), която се управлява чрез специална характеристика на адюнкта, наречена *модификатор* (MOD);

- *опора-подлог* - този вид фраза представя връзката между опората и подлога (подложна дъщеря), която се управлява от стойността на характеристиката SUBJ на опората.

Така представената част от йерархията на видовете лингвистични обекти в ОФГ може да се илюстрира чрез следната схема:

```

sign
  PHON : phonlist
  SYNSEM : synsem
phrase
  DTRS : con-struct
word
  ARG-ST : list(synsem)

```

Както се каза, всеки знак (sign) има най-малко две характеристики: PHON и SYNSEM. Подвидът фраза (phrase) наследява от знака характеристиките PHON и SYNSEM и притежава и характеристиката DTRS. Подвидът дума (word) наследява характеристиките PHON и SYNSEM и също има една собствена характеристика - ARG-ST. В схемата по-горе елементите след двете точки задават вида на стойностите на съответните характеристики. Т. напр. елементът phonlist се отнася за вида на фонологията на даден знак, елементът synsem - за

синтактико-семантичната структура на знака, в рамките на която са дефинирани споменатите по-горе характеристики CAT, CONTENT, CONTEXT, HEAD, VAL, SUBJ, COMPS. Елементът con-struct (constituent structure) описва структурата на фразата, а елементът list(synsem) за характеристиката ARG-ST представлява списък от всички потенциални зависими от дадена дума лексикални (и фразови) единици. Аргументната структура на дадена дума е зададена чрез синтактико-семантичните особености на нейните възможни аргументи.

За да се даде представа за следваните от ОФГ принципи, ще се посочат два от основните ѝ принципи:

Принцип на предаване на опорните характеристики (Head Feature Principle)

В една опорна фраза стойността на HEAD характеристиката на фразата съвпада със стойността на HEAD характеристиката на опорната ѝ дъщеря.

Принцип на суб-категоризацията (Subcategorization Principle)

В една опорна фраза стойностите на VAL характеристиката на фразата съвпадат със стойностите на VAL характеристиката на опорната ѝ дъщеря без synset обектите, съответстващи на SYNSET стойностите на реализраните зависими елементи.

За да се демонстрира използването на категориите и принципите на ОФГ, ще се разгледат няколко примера.

Първо ще разгледаме начина, по който се представя в ОФГ глаголната форма 'пише'. По-долу е посочена нейната атрибутно-стойностна структура (този вид структура е основен начин за представяне на езиковите единици в ОФГ).

word		
PHON	< пише >	
SYNSEM ... CAT	<table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 5px;">HEAD verb</td> </tr> </table>	HEAD verb
HEAD verb		
ARG-ST	< NP[3p,sg,nom],NP[acc]>	

Основен момент в атрибутно-стойностната структура на глаголите е аргументната им структура, чиито стойности в случая показват, че глаголната форма 'пише' изисква два аргумента: подлог, който трябва да е в 3 л. ед. ч. и да има структурен падеж номинатив и допълнение, чийто структурен падеж е винителният. Възможно е да има и семантични ограничения върху аргументите, но тук те не представляват интерес. От съществено значение е обстоятелството, че елементите на аргументната структура не е задължително да се реализират синтактично. Поради тази причина изреченията (46)-(49) са граматични:

- (46) Петър пише писмо.
- (47) Петър пише.
- (48) Пише писмо.
- (49) Пише.

Тези изречения са резултат от синтактичната реализация на различни елементи на аргументната структура на глаголната форма 'пише'. В резултат на това стойностите на характеристиките SUBJ и COMPS в рамките на характеристиката VAL за всяко едно от тези изречения са различни. Изречение (46) напр. има следната атрибутно-стойностна структура за глаголната форма 'пише':

<i>word</i>									
PHON	< пише >								
SYNSEM ... CAT	<table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">HEAD</td> <td style="padding: 5px;">verb</td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">VAL</td> <td style="padding: 5px;"> <table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">SUBJ<[1]></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">COMPS<[2]></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> </table> </td> </tr> </table>	HEAD	verb	VAL	<table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">SUBJ<[1]></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">COMPS<[2]></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> </table>	SUBJ<[1]>		COMPS<[2]>	
HEAD	verb								
VAL	<table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">SUBJ<[1]></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">COMPS<[2]></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> </table>	SUBJ<[1]>		COMPS<[2]>					
SUBJ<[1]>									
COMPS<[2]>									
ARG-ST	< [1]NP[3p,sg,nom], [2]NP[acc]>								

Тя отразява синтактичната реализация и двата аргумента на глагола. Връзката между аргументната структура и подлога и допълнението в рамките на характеристиката VAL е зададена чрез индексите [1] и [2].

Изреченията (47), (48) и (49) имат съответно следните атрибутно-стойностни структури:

<i>word</i>									
PHON	< пише >								
SYNSEM ... CAT	<table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">HEAD</td> <td style="padding: 5px;">verb</td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">VAL</td> <td style="padding: 5px;"> <table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">SUBJ<[1]></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">COMPS<></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> </table> </td> </tr> </table>	HEAD	verb	VAL	<table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">SUBJ<[1]></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">COMPS<></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> </table>	SUBJ<[1]>		COMPS<>	
HEAD	verb								
VAL	<table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">SUBJ<[1]></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">COMPS<></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> </table>	SUBJ<[1]>		COMPS<>					
SUBJ<[1]>									
COMPS<>									
ARG-ST	< [1]NP[3p,sg,nom],NP[acc]>								

(47): Подлогът се реализира синтактично, а допълнението не се рализира.

<i>word</i>									
PHON	< пише >								
SYNSEM ... CAT	<table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">HEAD</td> <td style="padding: 5px;">verb</td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">VAL</td> <td style="padding: 5px;"> <table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">SUBJ<></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">COMPS<[2]></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> </table> </td> </tr> </table>	HEAD	verb	VAL	<table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">SUBJ<></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">COMPS<[2]></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> </table>	SUBJ<>		COMPS<[2]>	
HEAD	verb								
VAL	<table style="border-collapse: collapse; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">SUBJ<></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 2px;">COMPS<[2]></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> </table>	SUBJ<>		COMPS<[2]>					
SUBJ<>									
COMPS<[2]>									
ARG-ST	< NP[3p,sg,nom], [2]NP[acc]>								

(48): Допълнението се реализира синтактично, а подлогът не се рализира.

<i>word</i>	
-------------	--

PHON	< пише >								
SYNSEM ... CAT	<table border="1"> <tr> <td>HEAD</td> <td>verb</td> </tr> <tr> <td>VAL</td> <td> <table border="1"> <tr> <td>SUBJ</td> <td><></td> </tr> <tr> <td>COMPS</td> <td><></td> </tr> </table> </td> </tr> </table>	HEAD	verb	VAL	<table border="1"> <tr> <td>SUBJ</td> <td><></td> </tr> <tr> <td>COMPS</td> <td><></td> </tr> </table>	SUBJ	<>	COMPS	<>
HEAD	verb								
VAL	<table border="1"> <tr> <td>SUBJ</td> <td><></td> </tr> <tr> <td>COMPS</td> <td><></td> </tr> </table>	SUBJ	<>	COMPS	<>				
SUBJ	<>								
COMPS	<>								
ARG-ST	< NP[3p,sg,nom], NP[acc]>								

(49): И подлогът, и допълнението не са синтактично реализирани.

2. Анализ на да-конструкцията

Тук ще представим нашия анализ на да-конструкцията в рамките на ОФГ. Да-конструкциите се разглеждат като един вербален конституент, при който може да се реализират всички аргументи на глагол (комплементи и подлог) и евентуално негови адюнкти. Тази да-конструкция се смята за да-изречение. То, както се каза, се избира от опората на цялата фразата, при което опората може да бъде пълнозначен глагол (вж. изречения (9)-(13)), модален или фазов глагол (вж. изречения (4)-(8)) или спомагателен глагол (вж. изречения (1)-(3)).

Комбинацията от “да” и глагол се определя като специфична глаголна форма – да-глаголна форма (da-Vform), която включва елемент “да” и глагол, изменящ се по лице и число и имащ дефективна парадигма за време. Елементът “да” се определя като вербален елемент. Той е опора на да-глаголната форма и избира глагол в сегашно или минало неопределено време, имащ своя аргументна структура. Получената да-глаголната форма е лексикален знак (word), който наследява от включения глагол аргументната му структура.

Да-формата представлява завършен вербален конституент (saturated verb phrase) дори и при липса на подлог при нея поради възможността подлогът в българския език да не се изразява синтактично (виж изречения (38)-(41)).

Още един мотив в подкрепа на интерпретирането на да-конструкциите от тип. 1., 2. като единен вербален конституент ни дават следните два теста:

1. *Тест със заместване*, който поставя под въпрос трактовката на “да” като част от аналитична глаголна форма или от сложен съюз.

(46) Без да се лекува, няма да оздравее.

(47) Без лекуване няма оздравяване.

2. *Тест с координация*, който поставя под въпрос трактовката на “да” като подчинителен съюз.

(40) Убедих Петър да се откаже и Мария да подпише.

Глаголните клитики според идеологията на ОФГ се реализират на лексикално ниво, т.е. преди вербалният елемент “да” да избере съответния глагол.

Формалните правила, по които става образуването на да-глаголната форма, са следните:

da-Vform [-Tense, ARG-ST] -> 'да' verb [ARG-ST]

da-Vform [-Tense, ARG-ST+] -> 'да' [група на клитиките] verb [ARG-ST]

Символът + се използва за означаване на информацията, добавена от клитиките.

Що се отнася до да-конструкциите от тип 3., изразяващи модално значение, смята се, че те също може да се интерпретират като да-глаголна форма, като спецификата им е свързани с механизмите, чрез които се избират. Интерпретирането им по начин, еднотипен на трактовката на другите типове да-конструкции налага да бъде направено следното разграничение в сорт-йерархията: да-глаголната форма има два подтипа: нормални да-форми (съответстващи на да-конструкции от тип 1. и 2.) и модални да-форми. И двата подтипа да-форми наследяват конституентната структура на техния общ тип, но се подчиняват на специфични ограничения при своето избиране. В тази статия обект на интерпретация са нормалните да-форми, като се предполага, че направеният анализ ще бъде в сила и за модалните да-форми със съответни модификации.

Изводи:

Предложеният в статията анализ на да-конструкциите дава възможност за различен поглед върху тези конструкции, интерпретирани разнотипно и натоварени с много функции в традиционната граматика. Посочват се някои основания за разглеждането на да-конструкциите (в техните основни разновидности) като един и същ конституент от гледна точка на конституентната структура на изречението. Предлага се едно различно от традиционното представяне на тези конструкции, като се използват идеите и апарата на Опорната фразова граматика.

Библиография

¹ Pollard Carl, Ivan Sag, Head-driven Phrase Structure Grammar, The University of Chicago Press, 1994.

² Граматика на съвременния български книжовен език. т. II. Морфология. София, БАН, 1983; Граматика на съвременния български книжовен език. т. III. Синтаксис. София, БАН, 1983; К. Попов, По въпроса за българския конюнктив. В: Помагало по българска морфология. Глагол. София, "Наука и изкуство", 1976, стр. 375-384; Alexova, Kr., Y. Tisheva, Bulgarian da- and che-clauses after verbs of perception. In: Papers from 3rd Conference Formal Approaches to South Slavic and Balkan Languages, Plovdiv, September 1999, University of Throdheim. Working Papers in Linguistics, 34, 2000, pp. 97—109;

Rudin Catherine, Da-clauses, Finiteness and Opacity. In: Folia Slavica 7, 435-451.

³ Й. Пенчев, Синтаксис на съвременния български книжовен език. Пловдив, 1998.

⁴ Т. Бояджиев, Иван Куцаров, Йордан Пенчев, Съвременен български език. Фонетика. Лексикология. Словообразуване. Морфология. Синтаксис. "Петър Берон", София, 1999, стр. 550-551.

⁵ Й. Пенчев, Синтаксис на съвременния български книжовен език, стр. 115-116.